

Prof. Dr. Şükrü Karatepe ile "Kent, Politika ve Demokrasi Üzerine" Bir Söyleşi

*

Orçun İmga – Emir Osmanoğlu

• *Hocam, akademik uzmanlık alanınız olan "siyasi hayat ve kurumlar" yanında, kent ve kentleşme meseleleri üzerine de teorik çalışmalar yapıyorsunuz. Aynı zamanda Kayseri gibi önemli bir şehrin belediye başkanlığını yapmış olmanız nedeniyle bu konuda pratik deneyimi olan bir isimsiniz. Bu avantajları göz önünde bulundurarak, sizinle "kent ve politika" başlıklı bir söyleşi yapmanın faydalı olacağını düşündük. Konuya kuşatıcı bir teorik çerçeve çizerek başlayacak olursak, kent ve politika arasındaki münasebeti nasıl değerlendirebiliriz?*

Şükrü Karatepe: "Şehir" ve "politika" kavramları, ancak birbiriyle açıklanabilir. Sosyal bilimler alanında çok az kavram bu ikisi kadar örtüdür. Kent politikaya, politika da ancak kentle bağımlı olarak anlam kazanır. Deyim yerindeyse, bu iki kavram karşılıklı olarak birbirinin "mana ve mefhumunda mündemiçtir". Kent ve politika kavramları köken olarak da akrabadır. Antik dönemde, yönetim ve siyaset merkezi olduğu için şehre "polis" adı verildi. "Polis" politika yapılan yerleşim birimidir. Siyasi ve idari organlarını tamamlayan yerleşim birimleri "site devleti", yani "polis" olmaya hak kazanıyordu. Arapçada şehir anlamına gelen "medine" kavramı da yönetim organları gelişmiş, uygarlık ortaya koyan yerleşik toplum demektir. Tarihin her döneminde şehirler, yönetici sınıfın olduğu, siyasi iktidarı ele geçirme iddiası olanların aralarında yarıştığı yerleşimlerdir. Roma İmparatorluğu "civitas" adı verilen bir tür güçlü şehirler federasyonuydu. Seçimle oluşan bir yerel senatosu bulunan

civitas, siyasi ve idari örgütleriyle, kendi içinde bütünlüğü olan bir küçük cumhuriyet gibi yönetiliyordu.

• *Kentle politika arasında tarihsel kökenleri açısından kurduğunuz bu bağı somut örneklerle açıklar mısınız?*

- Daha somut bir perspektif çizecek olursak; ne kadar geriye gidersek gidelim, şehirlerde bir seçkin sınıfın ya da grubun yönetici olduğunu, politika yaptığını görürüz. Bu grup ya da sınıflar, dönemine göre diğer grup ve sınıflardan farklı olan bir üst kültürü temsil ederler. Mesela batıda aristokrasi, toplumun geneline kapalı olan, korunaklı şatosunda oturur. Şatolar, yönetici ve seçkinlerin yaşadığı, dış dünyayla ilişkisi kontrollü kurulan küçük kent modelleridir. Aristokratlar, küçük yerleşim birimlerinde, toplumun diğer kesimlerinden kopuk yaşamalarına rağmen, şehirli tutum ve davranışına sahip insanlardır. Şatoyu biraz genişlettiğimizde, Orta Çağ'a özgü "sur içi kentleri" ortaya çıkar. Sur içi şehirlerinde yönetme, politika yapma, entelektüel faaliyette bulunma, surun kuşattığı alanda yaşayanların ayrıcalığıdır. Surun dışında kalanlar şehirli değildir. Yönetme ve siyaset yapma hakları yoktur. Tarım ve hayvancılıkla uğraşır, sur içinde oturanların ihtiyacı olan ürünleri yetiştirirler. Batıda ticaret ve sanayinin gelişmesiyle aristokrasinin karşıtı olarak burjuva sınıfı ortaya çıktı. Ticaretle uğraştığı için burjuvazi hareketli, mücadeleci, dünya ve ülkesi hakkında geniş bilgi sahibiydi. Kentler politikada varlığını ve gücünü esas burjuvazinin güçlenmesiyle gösterdi. "Burjuva", "kentli" demektir ve bizatihi tanımında politika vardır. Kentli seçkinler sınıfı olarak burjuvazi ne istediğini bilerek ve bilincinde olarak politika yapıyordu. Burjuvazi ticarete biriktirdiği sermayeyi sanayi yatırımına dönüştürerek ekonomik olarak güçlenince, çıkarlarını korumak için politika yapmaya yöneldi. Şehirlerde meslek örgütlerini ve yerel yönetimlerini kurarak şehrin yönetiminde söz sahibi olmak istedi. Surun içindeki güvenli alanda hayatını sürdürerek insanları yönetmeyi kendi doğal hakkı olarak gören aristokrasi, buna razı olmayınca çatışma başladı. Modernleşme döneminin büyük toplumsal olayları bu çatışmadan doğdu. Fransız İhtilâli, burjuva sınıfının güçlü toplumsal aktör olarak kazandığı en büyük politik zaferdir. Burjuvaziye fikir desteği sağlayanlar 18. yüzyılın Aydınlanma Düşünürleri ise, şehirli entelektüellerdir. İnsanı, dünyayı, doğayı, tarihi deneysel akıl ve pozitif yöntemlerle açık-

laması bakımından bir şehirli düşünme biçimi olan Aydınlanma Felsefesi, aynı zamanda şehirli yaşama tarzını tavsiye eder. Politikanın üretildiği ve etkili olduğu mekân şehir ortamıdır. Şehirli hayat tarzını egemen kılmanın aracı olarak politika, zorunlu olarak bir şehirli uğraşdır. Köyden gelerek politika yapanlar, şehirli kültür ve davranışını benimsemedikçe başarılı siyasetçi olamazlar.

• *Şehir ile politika arasında tarihsel olarak varlığından söz ettiğiniz bu yakın ilişki günümüzde nasıl açıklanabilir.*

- Politika söz ilmi ve sanattır. Politika yapılabilmesi için insanların meramını kolayca anlatacağı ortak bir dilin olması ve bu dille konuşma, tartışma kültürünün bulunması gerekir. Yönetenler, yönetilenlerle iletişimi bu dil aracılığıyla kurar. Toplumun genelini ilgilendiren konular bu dille karara dönüşür ve uygulanır. Ortak iletişim imkanı sağlayan gelişmiş bir dil ve anlatım ise, ancak şehirde mevcuttur. Çok yönlü ve karmaşık iktidar ilişkilerinden oluşan siyaset hem şehirli işidir, hem de şehir yaşamı için zorunludur. Tarım dışı ekonomik ve sosyal ilişkilerin geçerli olduğu şehirlerde, toplum farklılaşır ve yönetici sınıf veya seçkinler oluşur. Bu kesimler, sadece politik iktidar ilişkileri için değil, ekonomik, sosyal ve entelektüel iktidardan pay almak için de aralarında yarışır. Ekonomik, sosyal ve entelektüel birikim şehirde sağlanır ve bunlara dayanan toplumsal gücü kullanma anlamında iktidar yarışı da ancak şehirde yaşanır. Köylüler, yalnız politik iktidar ilişkilerinin değil ekonomik ve entelektüel iktidar ilişkilerinin de aktif tarafları olamazlar. İlk devletlerin veya politik örgütlenmenin ortaya çıktığı çağlarda geçerli olan bu kural, içinde bulunduğumuz iletişim çağında da hükmünü sürdürmektedir. Politika yapmak için şehirli olmanız, şehre gelmeniz ve kentli ilişkilerin içinde bulunmanız zorunludur. Dolayısıyla politika ve kent antik dönemde olduğu gibi bugün de birlikte ele alınan, birbirleriyle örtüşen kavramlardır. Politikadan söz ederken çoğu zaman kenti anlattığımız gibi, kentten söz ederken de genellikle politikanın yapıldığı fiziki, sosyal, kültürel ortamı ve bu ortamdaki insan ilişkilerini anlatırız.

• Çerçeveyi böyle çizdikten sonra, belki biraz da kent ve demokrasi arasındaki ilişkiye değinebiliriz. Kentin demokrasiyle olan bağı da politika ile olan ilişkisi kadar güçlü ve açık mıdır?

- Demokrasi en geniş anlamında, ülke yönetiminin kentleşmesi, siyasette kentli ilişkilerin benimsenmesidir. Kentli ilişkiler iradi olarak benimsenmedikçe, siyasi karar alma süreçlerinde demokratik ilkelerin yaşama şansı yoktur. Çıkış yeri itibariyle, "temsili sistem" ve "yönetime katılma" antik dönemden beri kent kültürünün ürünüdür. 18. yüzyıldan itibaren temsili sistem güçlenirken, yönetilenlerin karar mekanizmalarına oylarıyla ya da doğrudan yönetici olarak katılmaları olgusu yine kentlerde gündeme geldi. Ticaretin gelişmesiyle zenginleşen kentliler, önce kendi sivil meslek teşekküllerini kurdular. Böylece ticaret odası, borsa, baro ve diğer sivil meslek teşekkülleri gibi kentli kurumlar ortaya çıktı. Kentliler daha sonra "bütün bunları yapıyorsak kentimizi neden yönetmeyelim" deyip belediye teşkilatını kurdular. Belediye ve öteki yerel karar organlarını seçmeye başladılar. Böylece demokrasinin temel şartı olan "seçim ilkesi" ilk olarak belediye meclisinin oluşumunda hayata geçirildi. Belediye meclisi ve meslek teşekkülleri etrafında örgütlenen halk kentini yönetmeye başladı. Batı siyasi hayatında, başkentlerdeki parlamentolardan önce yerel meclisler kuruldu. Kentli yeni sınıf, kendi organizasyonunu yapıp, kendi meclislerinde kararlarını alarak kentlerini yönetmeye başladıktan sonra, başkentteki krala yönelip, ülkenin yönetimine katılmak istedi. Şehirlerden gelen temsilcilerin ülke yönetimine katılımını sağlamak üzere ulusal parlamentolar kuruldu. Yani temsili sistem ilk olarak yerel meclislerde hayata geçirildi ve şehirlerin baskısıyla oradan başkente taşındı. Sıklıkla ifade edilen "demokrasinin tabandan gelmesi" işte budur. Yani halk önce kentsel düzeyde yönetime katıldı ve kentsel düzeyde demokratik organlar ortaya çıktı. Meslekî temsil, demokrasiye geçiş ve katılım için bir tür hazırlık oldu. Yerel yönetimlerin organlarında görev alacak insanların seçilmesi, demokratik mekanizmanın önünü açtı. Demokratik süreçlerin kentte işlediği görüldükten sonra, kralların mutlak iktidarını sınırlayarak, ulusal planda temsil ve yönetime katılma mücadelesi başlatıldı. Yoğun talepler karşısında direnemeyen krallar parlamentonun kurulmasını kabul etmek zorunda kaldı. Önce yasama yetkilerini parlamentoya devreden krallar, zamanla yürütme

yetkilerini de kademeli olarak parlamentonun içinden çıkan hükümete devretti. Kentlerden gelen katılma taleplerine karşı direnen krallıklar ise, Fransa'da olduğu gibi zorla uzaklaştırıldı. Demokratikleşmenin en önemli aşaması olan bu gelişmeler, kentlerden gelen yönetime katılma ve temsil taleplerinin hayata geçmesiyle başarıldı. Devletin merkezinde değil, kentlerde ortaya çıkan sosyal ve ekonomik gelişmelerin aşağıdan yukarıya doğru merkezi zorlamasıyla demokratik rejimler kuruldu.

• *Teorik ve tarihsel olarak üzerinde yürüdüğümüz bir yol sundunuz. Peki yaşadığımız topraklar bakımından durum nasıl? Kent, siyaset ve demokrasi arasındaki ilişki Avrupa tecrübesine paralel bir seyir mi izledi; yoksa bu sahaya temel rengini veren şey yine bizim özgünlüklerimiz mi oldu?*

- Konuşma konumuzun başlığını çok isabetli seçtiniz. Bu başlık altında günlerce konuşabilirim. Her şeyden önce siyaset konuşuyorsak örgütlenmiş toplumu, yani kenti konuşmak zorundayız. Siyasi yönden örgütlenmiş toplum, yani devletin kurulabilmesi için her dönemde ve rejimde kentlerin varlığı zorunludur. Kentler ayrıca kimlik unsuru olarak bütün kültürlerde önemlidir. Roma'da valiler, senatörler, generaller kendi öz adları ve aile adları yanında, İskenderiyeli, Antakyalı, Efesli gibi mensup oldukları civitasın adıyla da anılırdı. Hemşerisi olduğu civitasın dışında ölenlerin mezar taşına Kartacalı Hannibal gibi şehirlerinin adı yazılırdı. Bugün de bu durum geçerli. Amerika'da şehirler ve eyaletler arasındaki rekabet devletler arasındakinden daha katı işliyor. Spor müsabakalarında takımlar değil, sanki şehir halkı yarışıyor. Arizonalı ya da Tenesili olmak Amerikan vatandaşı olmak kadar önemli nerdeyse.

• *Şehir kimliği ulusal kimlikten önce geliyor galiba. Almanya'da da durum böyle. Mesela; "biz Berlinliler...", "biz Thüringenliler..." gibi. Avrupa Birliği vatandaşlarının kimlik ve aidiyet algılarına ilişkin olarak yapılan bir araştırmada, AB vatandaşlarının –şehir ve eyalet gibi aidiyetlere dayanan- yerel kimliklerini, ulusal ve AB vatandaşlığı temelli aidiyetler karşısında kayda değer şekilde öncelediğini gösteriyor.*

- Bizim geleneğimizde de durum aynı, kimlikler şehre vurgu yapar. İnsanlar, resmi makamlar karşısında, özellikle askerde ve gurbette

"Adanalı Mehmet", "Erzurumlu Şaban", "İzmirli İbrahim" "Sivaslı Ali" dir. Bugün bile hâlâ, şehir dışına gittiğinde insanlar kendilerini şehrini söyleyerek takdim eder. Tanzimat'tan sonra, batılı anlamda yerel yönetimlerin kurulması yönünde önemli adımlar atılmasına rağmen, devletin idari yapılanmasında katı merkezîyet hakim olduğu için, siyasette şehirlerimiz ikinci planda kaldı. Oysa daha geniş bir perspektiften bakacak olursak, Paris, Viyana, Londra gibi batı başkentleri henüz 40-50 bin nüfuslu birer kasabayken Bağdat, Diyarbakır, İstanbul, Şam yüz binlerin yaşadığı büyük yönetim merkezleriydi. Şehir yönetimleri merkezden belli ölçülerde özerk olarak, kararlarını alabiliyordu. Geriye giderek Anadolu'da Beylikler Dönemi'ne bakacak olursak, beyliklerin her birinin birer "şehir devleti" olduğunu ve merkezi hükümetin zaafa düştüğü dönemde, kendilerini oldukça başarılı yönettiklerini görürüz. Osmanlı'da da buna doğru bir gidiş var; ama aristokrat sınıfın olmayışı, gelişmeyi Batı'dakinden farklılaştırdı. Bilhassa Fatih'in yaptığı düzenlemelerle, Osmanlı Hanedanı dışında bir asiller sınıfının ortaya çıkmasının önü kesildi. İlerleyen dönemde de hanedana alternatif olabilecek bir başka güçlü kesim oluşmadı. Meslek erbabı bir sınıfın, bir mezhep ya da din grubunun, bir ırkın ya da sosyal statüye mensup insanların belli ölçülerde güçlenmesine politik gerekçelerle izin verilmedi. Ancak şehirlerde köklü bir yönetme kültürü olduğundan, merkezi devletin zayıfladığı dönemlerde, kentler hemen kendi yönetimlerini oluşturdu. Devlet güçlerinin taşrada kontrolü kaybettiği gerileme döneminde, ayanlar taşra yönetiminde etkili olmaya başladı. Ancak ayanlar Batı'daki gibi toplumsal bir sınıfı temsil etmiyordu. Gücünü kalabalık ailesinden ve halk üzerinde kurduğu baskıdan alan bu grup, kendi ailesinin, yakın çevresinin ve şahsi çıkarlarının peşindeydi. Bu nedenle kendini temsil etme imkanı bulamayan şehirlerimiz özerkleşemedi. Belediye teşkilatı kurulduğunda, başkanlar memur gibi tayin ediliyor ve gerekli görüldüğünde görevden alınıyordu. Şehrin diğer yöneticisi olan vali de zaten tayin edilen bir kamu görevlisi. Valilik ile belediye başkanlığının aynı kişi tarafından yürütüldüğü dönemler de var. Tek partili dönemde, vali aynı zamanda parti il başkanı da oldu. Belediye başkanı ve vali aynı partiye, aynı zihniyet ve ideolojiye, aynı politik hedeflere bağlı insanlardı. Böyle olunca da, şehir yönetimlerimiz özerkleşmesi, kendi başına, kendi kaynaklarından elde ettiği gelirlerle şehrin ihtiyacı olan kamusal hizmetleri karşılayan birim-

ler haline gelmesi gecikti. Bu söyleşide belediyecilikten ziyade genel olarak kent yönetiminden bahsetmek isterim. Fakat, son dönemlerde belediyecilik alanında yaşanan gelişmeler, kent ve siyaset konusunda umut verici olduğu için, belediyeleri konuşmamız gerekiyor. 1950'ye kadar sadece belediye meclisi seçiliyor ve meclis kendi üyeleri arasından veya dışarıdan birini belediye başkanı seçiyordu. Belediyelerde ilk dönemlerde uygulanmaya başlayan başkanlık sistemi hâlâ devam ediyor. Belediye başkanı, hem meclis grubunun başı, hem de yürütmenin başıdır. Merkezi idarenin vesayetinin daha güçlü olduğu, örneğin imar kararlarının başkentten alındığı dönemlerde belediyeler fazla açılım yapamadı. Biraz sıkıntılı olan bu dönem bir bakıma öğrenme süreci olarak da değerlendirilebilir. Piyasanın hareketlenmesi, ekonominin dışı açılması gibi etkenlere bağlı olarak, 1980'lerden itibaren şehirlerimiz yerele, piyasaya ve dünyaya açılıyor ve yurttaşına hizmet eden yönetim anlayışı öne çıkıyor. Bu köklü anlayış değişikliğinde Turgut Özal'ın öncü rolü başka bir konuşmanın konusu olabilir.

• *Yani Batı'daki, gibi, şehrin muhtelif toplumsal dinamiklerden oluşması, buna bağlı olarak da demokrasinin zemininin güçlü kılınması olgusu ancak '80'lerden sonra mı sağlanabiliyor bizde?*

- Evet 80'ler önemli bir dönüm noktasıdır. Ama tarihsel arka planı ve yerel katılım mekanizması bakımından Batı'dakine tam olarak benzemez. Esasen benzemesi de gerekmiyor. Kendi özgün tarihsel ve toplumsal koşullarında gelişmesi daha sağlıklı olabilir. Modernleşme öncesi Türk şehirlerinde gerekli olan hizmetler genellikle vakıflar ve imaretler tarafından sağlanıyordu. Kent tarihi alanında yapılan çalışmaların hepsinde vakıflar ve imaretler öne çıkıyor. Bunlar dönemine göre olağanüstü kurumlar. Hayır duygusuyla yapılıyor ve yoksul kesimlere sosyal güvenlik sağlıyor. Şehir halkının ihtiyacı olan hizmetlerin karşılanması bakımından değerleri hiçbir zaman inkâr edilemez. O günün şartlarında, imaretler ve vakıflar olmasaydı, zaten toplumun ihtiyaçlarının karşılanması söz konusu olmazdı. Bugün yerel yönetimler ve merkezî idare tarafından yürütülen ortak hizmetlerin hepsi vakıf ve imaretler tarafından karşılanıyordu. Ancak vakıf ve imaret sınırları devlet ve siyasi iktidar tarafından belirlenen sabit bir statüyü temsil ediyordu. Doğruluğu kabul edilen ve saygı duyul-

lan bir statünün devamını, daha çok benimsenmesini sağlayan müesseselerdi. Ne kadar vakıf ya da imaret yaparsanız yapın, zihniyette bir açılım ya da değişim olmaz. Esasen modernleşme döneminde, idari yapı merkezileştiği için, vakıflar da devlet kurumu niteliği kazanmıştı. Statüsü devlet tarafından belirlenen ve resmi devlet kuruluşu gibi memurlarca işletilen kurumlardan, şehir yönetiminin özerkleşmesine öncülük etmeleri beklemezdi.

• *Bütün bu anlattıklarınızdan sonra, erken dönem Cumhuriyet'le Osmanlı'nın yönetimde merkezîleştiği son dönemleri arasında bir kopuş olmadığını söyleyebilir miyiz? Cumhuriyet döneminde devletin, gücünü paylaşmakta isteksiz oluşu, Osmanlı'dan tevarüs eden bir zihniyetten kaynaklanıyordu diyebilir miyiz?*

- Esasen sorunuz, cevabını da içinde taşıyor. Cumhuriyet'i kuranlar Osmanlı paşaları değil mi? Üstelik bu paşalar, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı gibi İmparatorluğun sonunu getiren iki büyük felaketin içinden geçerek gelmişler. Yıkılışı bizzat yaşadıklarından, ülkeyi savaşa sürükleyen İttihatçı Paşalara göre daha dikkatli ve tedbirliler. Şehir ve kasabalarda, kendi başına karar alma ve uygulama serbestisi olan her türlü oluşumu devletin birliğine ve milletin bölünmezliğine karşı potansiyel tehdit olarak görüyorlar. Sadece şehir yönetimlerinin değil, genelde ülke yönetiminin çoğulcu demokratik nitelikler kazanması da aynı gerekçeyle kuşkuyla karşılanıyor. Halka karşı bu kuşkulu bakış 1980'lere kadar sürdü. 1980'lerde Turgut Özal'ın yüksek sesle dillendirdiği "devlet millet içindir" sloganı ve buna uygun düzenlemelerle, II. Meşrutiyet döneminin çoğulcu, hürriyetçi ve topluma güven duyan ortamının yakalanması yönünde adımlar atıldı. Türkiye içinde yeni bir rejimin kurulması, dışarıda ise totaliter rejimlerin egemen olması gibi iki önemli nedenle, çok partili meşrutiyetten, tek partili cumhuriyete geçti. Oysa 1876 Anayasasında son yapılan düzenlemeyle, İngiliz parlamenter sistemiyle örtüşür hale gelen bir meşrutî sistemin işleme için yasal şartlar oluşmuştu. II. Meşrutiyet döneminin üretken çoğulculuğunun ve fikir hareketlerinin önü Cumhuriyet döneminde tek partili rejimle kesilmeseydi, demokratikleşmede daha hızlı yol alınabilirdi. Bu olumsuz gelişmenin yaşanmasında, iki büyük savaş ara-

sında çevremizde egemen olan totaliter sistemlerin etkisini gözden uzak tutmamak lazım.

• *Hocam, sözünü ettiğiniz "yurttaşına güvenen devlet anlayışı" açısından vali ve belediye başkanından oluşan iki başlı kent yönetimini nasıl değerlendirebiliriz? Protokolde, seçilmiş belediye başkanı atanmış validen sonra geliyor. Oysa belediye başkanı seçimlerde halka hesap veriyor. Bu durum devletin yurttaş hâlâ yeterince güvenmiyor oluşuyla ilgili değil midir?*

- Vali, devlet tarafından atanmış bir memur. Devleti ve hükümeti temsil ettiği için, vilayet protokolünde birinci sırada yer alıyor. Sorunuzdan, "belediye başkanının validen önde olması gerekmez mi" anlamı çıkıyor. Ama bugün geçerli olan sistemde, belediye başkanı garnizon komutanından bile sonra geliyor, yani üçüncü sırada yer alıyor. Belediye başkanlığında bu haksız durumu dillendirdiğim için törenlerde gergin anlar yaşandı. Esasen gösterişli toplantılara ve resmî törenlere sıcak bakmadığım için, en sonda durmayı, hatta halkın arasına katılmayı tercih ederim. Ancak, ortada resmi bir görev varsa, o görevin gereğini ve icap ettirdiği insanî ve yasal şartların da yerine getirilmesini isterim. Bu şartlarda yapılan bayram töreninde, şu tür açıklamalar yapıyordum: "Sözde halk yönetimi olan Cumhuriyet bayramını kutluyoruz. Ama gördüğümüz gibi, halkın seçilmiş temsilcisi olarak atanmış iki memurdan daha sonra geliyorum. Halkın iradesini temsil eden bir yönetici olarak üçüncü sırada yer almanın, Cumhuriyetin ilkelerine aykırı olduğunu düşünüyorum."

• *Galiba, vali milletvekilinden de önce geliyor il protokolünde.*

- Şöyle düşünüyorlar; vilayetin diyelim ki 16 milletvekili olmasına rağmen sadece bir valisi var. Bu nedenle vali birinci sırada yer alıyor ve ben de valinin bu sembolik konumuna itiraz etmiyorum. Çünkü, yönetim geleneğimizde valilik makamının Selçuklulara kadar giden köklü bir geçmişi var. Valilik önemli bir makam, tarihsel olarak baktığımızda, padişahımızın olmadığı yerde valimiz var. Mevcut sistem içinde valiye itiraz etmiyorum. Ama şunun da altını çizmek gerekir; şehir yönetimi gelişip demokratikleştikçe, Anglosakson yönetim kültürünü benimseyen ülkelerde olduğu gibi, tek başlı şehir yönetimine geçilirse, valilik maka-

mı tamamen kaldırılabilir. Esasen şehir yönetiminde yapılan son düzenleme, bu yönde bir gidişin sinyallerini veriyor. Vilayet sınırı aynı zamanda belediye sınırı haline gelen Büyükşehirlerde, Valiye sadece İçişleri Bakanlığı'na bağlı hizmetleri yürütmek kaldı. İl özel idaresi ve il genel meclisi kaldırıldığı için, vilayet sınırları içindeki temel kamu hizmetlerini büyükşehir meclisi koordine ediyor. Bugün artık "bütünşehir" statüsü taşıyan 30 vilayette il parlamentosu kurulmuştur. Bana göre "belediye" kavramı yeni düzenlemeyi açıklamada yetersiz kalıyor. Artık "büyükşehir belediyesi" "şehir yönetimi" olarak isimlendirilmeli, meclisine de "il parlamentosu" adı verilmelidir. Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul, İzmir ve diğer büyükşehir belediyelerine "belediye" denilmesini ben artık doğru bulmuyorum. Artık buralardaki ilçelerin yerel yönetimleri belediyedir; büyükşehir ise "kent yönetimi" veya "şehir yönetimi" dir.

• *Bütünşehir yasasıyla sanırım bir şans önümüze geldi. Katılımcı demokrasi dediğimiz şeyi bu kent meclislerinde, şehir meclislerinde daha etkin kılma adına neler yapılabilir?*

- Düzenlemenin yerinde olduğunu ve iyi çalışacağını düşünüyorum. Örneğin Kayseri'nin 16 ilçesi var. Partilerin aldığı oy oranına göre ilçelerin meclisi oluşuyor. Yine partiler, ilçe meclislerinde temsil edilme oranına göre, büyük şehir meclisine üye gönderiyor. Büyükşehir meclisi, stratejik gelişme planlarını hazırlıyor, yıllık çalışma programını ve bütçesini yaparak, vilayet sınırları içindeki temel kentsel hizmetleri karşılıyor. Şehirlerin bir bütün olarak alt yapılarının yapılması, şehrin değişik yerleşim birimleri arasındaki farklılıkların giderilmesi, hizmetlerin adaletli, dengeli ve kontrollü şekilde sağlanması bakımından yeni sitemin yararlı olacağını düşünüyorum. Kuşkusuz, siyaset ve yönetim önemli. Fakat şehir bundan ibaret değil. Esas konuşmamız gereken, insanca yaşanan bir mekân olarak şehirdir. 1980'lere kadarki devlet eliyle modernleşme döneminde, kent toprakları devlet eliyle merkezden planlanıyordu. Ankara örnek alınarak, düz caddeler ve bunları dikine kesen sokaklar üzerine sıralanmış parseller çiziliyordu. Genellikle mülkiyeti orta ve küçük toprak sahiplerine ait olan parsellerden belediye kendi payını alıyor ve kalanını arsa sahibine veriyordu. O dönemde bütün kentlerde, cadde ve sokaklar üzerinde sıralanan parsellere tek tek apartmanlar yapıldı. Cad-

de üzerinde bulunan apartmanların zemin katları genellikle dükkan olarak planlanıyordu. Mali kaynak ve altyapı yetersiz olduğundan, planlama sınırlı tutuluyor, arada boşluk bırakılmadan bina yapılması sağlanıyordu. 1980'den sonra, piyasanın gelişmesi, bankaların ve uluslararası inşaat firmalarının devreye girmesiyle, artık bu tür bir planlama ihtiyacı karşılayamaz hâle geldi. Şimdi artık kentin çevresinde büyük alanlar planlanıyor. Kentler artık, büyük sermaye ve organizasyon gerektiren, geniş sanayi, işyeri ve konut sitelerinin katılmasıyla genişliyor. Büyük şehirlerde, şehir toprakları artık piyasa ekonomisinde iktidarın gerçek sahibi olan sermayenin kontrolüne geçmiş durumda. Eski kent dokularının ortasından tarihi mirasa meydan okuyarak yükselen plazalar ve AVM'ler bu gelişmenin sonucu. Büyük şehirlerdeki uygun araziler üzerine ve kentin girişinde kolay ulaşılan alanlara büyük AVM'ler yapılıyor.

• *Bu gelişmenin geleneksel kentsel yaşam ve kent kültürü üzerindeki etkilerini nasıl açıklayabiliriz?*

- Henri Pirenne; "Ortaçağ Kentleri" adlı kitabında "kentler ticaretin ayak izlerinden doğdu" diyor. Kastettiği nihayetinde Orta Çağ ticaretidir. Henüz milyon tonluk gemilerle kıtalar arasında ticari mal taşınmıyor. Ticareti, insanların günlük mütevazı ihtiyacını karşılayan esnaf ve zanaatkârlar yapıyor. Ortaçağ kentleri, modern kentlerin özünü oluşturuyor. Günümüzün bütün kentlerinin merkezinde Ortaçağın izlerini görürüz. Ankara'da Kadife Kale'nin çevresi, Kayseri'de İçerişar, İstanbul'da Suriçi, Ortaçağ'da tüccarların, halkın ihtiyacını karşılamak için üretim ve mal mübadelesi yaptıkları yerlerdir. Kent içinde yürütülen ticari faaliyetler çevresinde, kendi içinde tutarlı, toplumu bütünleştirici bir kültür oluştu. Kentli yaşamın önemli unsurlarından biri olan bu kültür, ağırlıklı olarak ticaret ve zanaatla uğraşan insanların ortamında gelişti. Örneğin Osmanlı döneminde esnaf ve zanaatkarların bir kısmı Mevlevîydi ve musiki ile ilgileniyordu. Bir kısmı Melâmîydi ve başka bir sanatla uğraşıyordu. Her bir mesleğin ayrı loncası, her loncanın şeyhi, şairleri, törenleri vardı. Bu gelenekler zaman içerisinde şeklen değişse de, modern yasalarla laik düzenlemeler yapılsa da ilişkilerde sürekliliğin belli ölçülerde korunduğunu görüyoruz. Kültürümüzde esnaf ve zanaatkarlar, geleneksel değerleri yaşatan muhafazakâr bir kesimdir. Esnaf,

geleneği temsil eder. Osmanlı şehir yaşamında mahalle esastı. Modernleşme döneminde caddeler, bloklar, apartmanlar, mahalle kültürünü zayıflattı. Ama kentlerin geleneksel çarşılarında "esnaf kültürü" diye bir şey hâlâ yaşıyor. Esnaf birbirinin iyi ve kötü gününde yanında olur. Çocukları birbirleriyle evlenir. Nişan, düğün, ölüm gibi durumlarda birbirlerini ziyaret eder, karşılıklı olarak yardımlaşır. AVM'lerin yapılmasıyla yüzyılların mirası bir kültür yok oluyor. İnsani ilişkiler zedeleniyor. Belki mekanlar yeniden inşa edilebilir, ama yok olan insan ilişkilerini yeniden kurma şansımız olmayacak.

• *Bu gidişat, aynı zamanda kentlerin özgün kimliklerini de acımasızca tahrip etmiyor mu? Sanki bir süre sonra, Afyon'dan Kütahya'ya geçerken ya da oradan Uşak'a gittiğimizde, farklı şehirlerde bulunduğumuzu anlayamayacak hâle gelecek gibiyiz.*

- Kentlerin en temel kimlik unsuru tarihi yapıları ve doğal miraslarıdır. Boğaz olmadan İstanbul, Erciyes yoksa Kayseri, Gölü olmadan Van diye bir şehir düşünülebilir mi? Tarihi yapılar da böyledir. Kale'siz Diyarbakır, Mevlana'sız Konya, Hacı Bayram'sız Ankara olur mu? Tarihi mirasın korunması konusunda Batı şehirlerinde de benzer sorunlar yaşanmış. Çözüm olarak geleneksel semtleri sağlıklı hale getirmişler. İnsanların gelmesini kolaylaştırmak için metro götürmüşler. Eskiden olduğu gibi dükkânlar dolmuş, çarşılar işlemiş, bugünün ihtiyaçlarını karşılayan geleneksel usuller ve görüntüler de hayatın içine girmeye başlamış. Türkiye'de alışveriş merkezi işinin oldukça pozitivist ve kartezyen bir anlayışla yönetildiğini düşünüyorum. Modernleşme sadece laik insanları dünyevileştirmedi, dindar insanlar da dünyevileşti. AK Partili belediye başkanları da en az CHP'li belediye başkanları kadar dünyevî işlerle, doğrudan halkın gündelik ihtiyaçlarıyla ilgileniyorlar. Onlar da öncelikle binaları, yolları, parkları, bahçeleri düşünüyorlar. Kültürel, entelektüel, manevi yönü olan şeyleri düşünmüyorlar. Ama ideolojileri ve dünya görüşleri gereği bir farklarının olması gerekmez mi? Rahmetli Turgut Cansever gibi derinliği olan entelektüel şehirciler okurken bunun farkına varıyorum. Turgut Cansever diyor ki; "sonuna kadar insanın direnmesi gerekir ve insanî olan üzerine de ısrar etmesi gerekir". Belediye başkanlarının ya da kent yöneticilerinin kentin içindeki her müsait alanı alışveriş merkezi olarak görmeleri ve buna yönelik

kent politikaları oluşturmalarını hangi inanç sistemi hoş görebilir? Gayriin-sani olan bu iş çok iyi yönetilse de, çok demokratik usullerle idare edilse de gayriinsanidir. Esas olan, varoluş hikmetinin sırrına uygun olanı bulma gayreti göstermektir. Doğanın tek başına insanların hizmetine verildiğini söylemek de bir tür egoizmdir. Doğadaki bütün imkânların sadece insanların çıkarı için yaratıldığını söylemek kibirli bir yaklaşımdır. Hayvanları, bitkileri, havayı, güneşi, suyu, cansız olduğunu sandığımız tepeleri, derele-ri, denizleri düşünmeden insan olunur mu? Kent politikasının günümüzde-ki en ciddi problemleri bence bunlar. Esasen, bunlar üzerinde durmak gere-kir. Trafik sorunu, ulaşım sorunu bir türlü çözülür. Ama, suyu, toprağı, tarihi mirası, dereyi, tepeyi, tabiatı kaybedersek yerine yenisini koyamayız. TOKİ bir milyon ev yaptı. On milyon daha yapsa konut sorunu çözülmez. İnsanların ihtirasının sınırı yok çünkü. Üç-beş kişilik aileler 500 metrekare evde oturmaktan rahatsızlık duymuyorlar. Kierkegaard diyor ki: “Konut sorunu daha çok ev yaparak çözülemez. Konut sorunu ancak insanların insan gibi oturmayı öğrenmeleriyle çözülür”.

• *Yani, söylemesi en fazla beklenen kesim yeni bir şey söylemiyorsa...*

- Evet; temelde inançlı ve muhafazakar olduğunu söyleyenlerin öbür-lerinden farkı yok. Hatta İslâm dünyasını dolaşan biri olarak, modern çağın dindarlarının materyalist tavır ve davranışlar içerisinde oldukları-nı bile söyleyebilirim. Burada dindar derken, günümüzün varlıklı Müs-lüman'ını kastediyorum. Evlerini tıka basa dolduruyorlar. Eşyanın ara-sından yan yürüyerek geçiyorsun. Eşyadan insana mekân kalmıyor ev-lerde. Mutfak dolapları tıka basa tabakla, çanakla dolu. Yahu, kırılınca yenisini alsan olmaz mı? Evinde beş takım tencere seti varken bir takım daha alıyor. Eşyanın hâkimiyeti altında yaşıyoruz. Oysa şehirde ihtiya-cımız olan eşyayı bulmak çok kolay. Artık eskiden olduğu gibi depola-maya gerek yok. İhtiyaç maddeleri temini zor olan yer ve zamanlarda depolanır. Vicdanı olan her insanı rahatsız edecek boyutlarda kalitesiz, niteliksiz, zevksiz, fikirsiz, dayanaksız ve gayriin-sani işler yapılıyor. Bir gün televizyonda dedim ki: “Kayseri’de Cumhuriyet döneminde yapılıp da ayakta kalan ne kadar yapı varsa, dozerlerle kazıyıp, götürüp büyük bir çukura doldursanız ve üstünü de güzelce toprakla örtseniz, Tanrı’nın bize lütuf olarak vermiş olduğu toprağı kurtarmış olursunuz. Ama me-

deniyet ve kültür anlamında, insani değer anlamında hiçbir şey kaybetmiş olmazsınız". Böyle bir şehir olur mu yahu? Oysa Kayseri Türkiye'nin güzel şehirlerinden biri. Gerisini varın siz düşünün

• *Hocam, diğer İslâm ülkelerine de zaman zaman gittiğinizi belirttiniz. Sizce Müslüman dünyada şehre ilişkin yeni bir tahayyül var mı? Yakın zamanda bu yönde bir sezginiz oldu mu sizin?*

- Edebiyat, resim, mimarlık, şehircilik dahil hiçbir sanat ve kültür alanında, toplumun klasik birikimini idrak etmeyen, onu yeterince anlamayan insanların, yaşadıkları dönemin çağdaş imkânlarını mantıklı biçimde kullanmaz. Bu nedenle Müslümanların özgün işler yapılabilmesi için, taklit ettikleri kültürler kadar, kendi kültürlerine de eğilip, geleneksel evlerini, şehirlerini, oradaki sosyal hayatı, anlamları gerekiyor. Yoksa moda dergilerinde gördüğümüz giysileri nasıl giyiyorsak, mimari dergilerinde gördüğümüz binaları da getirip Kütahya'ya, Kayseri'ye, Sivas'a yapmaya devam ederiz. Bu sığ anlayışla, daha doğrusu anlayışsızlıkla özgün üretimler yapılamaz. Dolayısıyla bu konuya ilişkin ümitli olmayı gerektirecek hiçbir emare, hiçbir ışık, hiçbir iz görmüyorum. İslam ülkelerinin hiç birinde umutlanmamı gerektirecek yeni bir gelişmeyle karşılaşmadım. Bu konuda tek güvencim son yıllarda maddi anlamda biraz değer kazanmaya başlayan tarihsel alanların korunmaya başlanmasıdır. Kentlerimizin çoğunda tarihî dokular gözden geçirilip yenileniyor. Bu değerlendirme Buhara, Kahire, Marakeş, Sana, Şam gibi diğer İslam şehirleri için de geçerlidir. Eski eserlerin yaşatılıyor olması gelecek için umut vesilesidir..

• *Anlattıklarınız bana şunu anımsattı hocam; bir dostum Dubai'ye gitmişti ve dönüşünde bana şunu söylemişti: "Yazık etmişler çöle!"*

- Doğru söylemiş arkadaşınız. Ama yine de bize göre ilerde olduklarını söyleyebilirim. Yaklaşım yanlış bile olsa, hayranlık uyandırıyor, bizim gibi ülkelerin insanları tarafından taklit ediliyor. Geçtiğimiz günlerde yapılan yerel yönetim seçimlerinde, büyükşehir başkanlarından biri, yeniden seçildiğinde yapacağı büyük projeleri anlattığı sine vizyon filminde, Dubai'deki yüksek binaların internetten indirilmiş resimlerini kullandı. Körfez ülkeleri bizden farklı olarak, yaptığının ne anlama gel-

diğini biliyor. Eski evlerine, çadırlarına falan özenerek model geliştiriyorlar. Bir taraftan kâr için, yabancılara yönelik gösterişli, hatta şarlatanca işler yaparken, bir taraftan da klasik şehri arayan yeni modeller geliştirmişler. Çadıra benzer yapılar, çöl kültürüyle uyumlu işler de yapıyorlar. Yine de haklarını yemeyelim, hepsi de bizden başarılı. Suriye'ye gittiğinizde, kapıdan içeri girip biraz ilerledikten sonra bile farklı bir kimlik görüyorsunuz.

• *Hocam, değindiğiniz konular sanki bizi “kentsel dönüşüm”den de biraz bahsetmeye zorluyor gibi. Bu güncel tartışma başlığıyla ilgili olarak neler söyleyebilirsiniz? Dilerseniz bundan da bahsedelim biraz.*

- Kentlerde dönüşüm zorunlu. Sanayi toplumuna geçerken modern hayatın gereği olarak Paris ve Londra da dahil bütün şehirlerde dönüşüm yapıldığını görüyoruz. Paris tamamen yıkılıp yeni bir anlayışla kurulurken, muhafazakar İngilizler, Londra'da kısmi düzenlemeler yapmakla yetindi. Buharlı lokomotiflerin yerini motorlular alınca Avrupa'da çoğu tren garı yer değiştirerek yenilenmiş. Amerika'ya gittiğimde, Washington merkez garının bugün restoran olarak kullanıldığını gördüm. Bu, zorunlu bir şeydir esasen. Bir zamanlar şu kadar insanın oturduğu o kentin meydanındaki gar artık ihtiyacı karşılamıyor. İngiltere'de, Almanya'da, Fransa'da pek çok gar binası, bulunduğu yerin ilerisine nakledilerek, eski gar binaları restore edilip kültür merkezine, restoranlara ya da sosyal tesislere dönüştürüldü. Bu nedenle, Haydarpaşa Garı aynı kaderi paylaşınca şaşırmadım. Bu anlamda kentsel dönüşüm, zorunlu. Daha da ilerisine bakalım Marshall Berman “Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor” adlı kitabında, New York'taki dönüşümü anlatıyor. Yazarın kendisi Yahudi. Hem kendinin hem de belediye başkanının etnik kimliğini vurgulayarak, Yahudi belediye başkanı Robert Moses'in, yazarın çocukluğunun geçtiği Bronx'u nasıl sığır yıkıp yerle bir ettiğinin acı hikayesini anlatıyor. Ama New York'un kültürü böyle. Daha yükseğini yapmak için binaları sürekli yıkıyorlar. Yüksek gökdelenlerden oluşan şehir bütünlüğünü bozmadan sürekli yükseliyor. Türkiye'de kentsel dönüşüm denildiğinde, ağırlıklı olarak akla gelenlerden birincisi, gecekonduların ıslah edilmesi; ikincisi ise, 1950'lerde şehirleşmeye başladığımız dönemden '90'lara kadar yapılan gayrisihhi ve depreme karşı da-

yanıksız binaların ıslah edilmesi akla geliyor. Bunların büyük çoğunluğu kamu binaları, özellikle lojmanlardır. Hepsi yolsuzluk ve istismara uğramış yapılar. Kullanılması gereken miktarda demir ve beton kullanılmamış. Devlet idaresinin laçkalaştığı, bozulduğu dönemlere ait binalar bunlar. TOKİ yıkmasa bir gün oturanların başına yıkılabilir. Bu günlerde lojmanları dinamitle yıktıklarını televizyonda görüyorum. Tabii ki Türkiye'nin bu anlamda dönüşüme ihtiyacı var. Ama bu, hoyratça yapılmamalıdır. Şehirdeki kimi yapılar, inşa edildiği o dönemi yansıtır. Şehir bir çeşitliliktir en nihayetinde. Bazı bölgelerin öyle kalması da gerekir. Mesela Ankara'da, Bahçelievler semti... Hadi artık öyle bahçeli evler yapamazsınız belki. Ama en azından, buradaki dönüşümü o semtin dokusuna, tarihine ve genel karakterine uygun şekilde yapabilirsiniz. En azından daha mütevazı, daha az yüksek olan binalarla bir kentsel dönüşüm uygulaması gerçekleştirilebilir.

• *New York'un karakteri bu zaten hocam. New York dediğimiz zaman, yüksek gökdelenlerden müteşekkil bir siluet aklımıza geliyor. Ama Ankara'nın özgünlüğü bu değil ki.*

- O da zalimlik, biliyor musun? Niye zalimlik? Çünkü New York'ta da mesela bir zamanlar on katlı binalar yapılmış. Hepsini yıkıyorlar; demiyorlar ki, "bir zamanlar on katlı binalar da yapılmış". Yıkıp yerine daha yüksek katlısını yapıyorlar. Galiba bu acımasızlık bize Amerika gibi tarihsiz toplumlardan geldi. İşte bu tarihsiz toplum, yani Amerika bunu çok kolay yapıyor. Onlar kolay yıktıkları için bize de onlara bakarak kolayca yıkıyoruz. Ama kıta Avrupa'sı bunların kıymetini biliyor ve özenle koruyor. İtalyanlar fakirlik dönemlerinde bile, otomobile uygun olmayan dar sokaklı Rönesans şehirlerine dokunmadılar. Hele İngilizler; her şeylerini titizlikle koruyorlar.

• *Bu biraz da nüfus baskısıyla ilgili değil mi hocam? Kıta Avrupa'sı, en nihayetinde, durağanlaşan nüfusla mekânın artık dengeye geldiği bir coğrafya.*

- Nüfus yapısı ve kentsel toprak rantının adaletli dağıtılmasıyla ilgili. İngiltere'de yapılmayışının sebebi, kentsel rantın olmayışı. John Stuart Mill, liberal bir düşünür olmasına rağmen, Londra'da imar yapılacak ara-

zilerin kamulaştırılmasını tavsiye etmiş. Batı'daki küçük ve orta büyüklükteki kentlerin hepsi geçmişte aristokrat bir ailenin mülkiyetidir. Yani, aristokrasi kendi kentini kurmuştur. Lordun kendi plancıları, mimarları vardır. Bilhassa Almanya'da, İtalya'da çoğu şehirlerin insanların adıyla anılmasının sebebi budur. Lordlar daha güzel şehirler kurmak için birbirleriyle rekabete girmişler.

• *Yıkılmış olan eski Milletvekili Lojmanları mesela. 1980'lerin mimarisinin karakteristik özelliklerini yansıtan evlerin bahçelerinde ağaç çeşitliliği vardı. Yıkıldı ve arazisi devasa konutlarla, alışveriş merkeziyle dolduruldu.*

- Çevrede boş yer vardı o kadar, gidip oralara yapsalardı, yapmadılar. Benzer şekilde, Bahçelievler... Yine Ankara'da Aydınlikevler'in de o şekliyle bırakılıp, o şekliyle ıslah edilip, o şekliyle sosyal donatısı, yolları ve bütün ihtiyaçları modernize edilerek korunması gerekir.

• *Karakterini kaybetmeden yani...*

- Evet mevcut şekliyle korunması lazım. "Şehrin içinde kaldı, rant yüksek, hadi yıkalım, 15 kata çevirelim, 15 katlı yerleri de yıkıp 30 kata çevirelim" mantığı kentsel dönüşüm değil, rantsal dönüşümdür. Rantsal dönüşüm ise son derece yanlış ve ahlaken sorgulanması gereken bir uygulamadır.

• *Hocam, dosya konumuzda yer alan pek çok meseleye temas eden, oldukça doyurucu ve kapsayıcı bir söyleşi oldu bizim açımızdan. Konuk ettiğiniz, vakit ayırdığınız için çok teşekkür ediyoruz.*

- Bu keyifli sohbet için ben de size teşekkür eder, İdeal Kent ekibine başarılar dilerim.

Prof. Dr. Şükrü Karatepe: 1949'da Kayseri'de doğdu, 1973'te Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre serbest avukatlık ve Çalışma Bakanlığı'nda iş müfettişliği yaptı. 1978' de asistan olarak göreve başladığı Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetim Bölümü'nde 1983'te doktor, 1989'da doçent oldu. Misafir öğretim üyesi olarak gittiği İngiltere ve Amerika'da akademik çalışmalar yaptı. 1994'te Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı seçildi. Tür-

kiye'nin siyasi ve idari sorunları üzerine çok sayıda makalesi; İdare Hukuku, Darbeler Anayasalar ve Modernleşme, Osmanlı Siyasi Kurumları, Demokrasi Savunması, Siyasi İdeolojiler, Anayasa Hukuku, Kendini Kuran Şehir, Erciyesin Anıtsal Ağaçları adlı kitapları yayımlandı. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Başkanı olan Şükrü Karatepe evli ve üç çocuk babasıdır.